

הסיכום ממערכי השיעור לפרק שירת ימה"ב

כתב וערך: המורה אלי פררה

יעירוני בשמך רעיוני / יהודה הלוי (ריה"ל)

1. יעירוני בשמך רעיוני / וישימו חסדיך לפני –
2. הבינוני דבר נפש יצרתה / קשורה בי – והיא נפלאת בעיני!
3. ולבי ראך נאמן בך / כאלו מעמד היה בסיני.
4. דרשתיך בחזיוני – ועבר / כבודך בי ירד בעיני.
5. הקימוני שעפי מיעוץ / לכהך שם כבודך, ה'.

השיר שלפנינו, מסווג כשיר רשות, לפני תפילת 'נשמת כל חי'. ונכתב בעיקרו לתפילת שחרית הנאמרת בחג השבועות. עיקרו ונושאו של השיר בשל האיזכור של מעמד הר-סיני (בבית 3) הוא הדבקות באהבה של הדובר לאלוהיו ובאמנותו בו ובחסדו כאילו הוא עצמו היה באותו מעמד של הר סיני. הוא "מתעורר" בהזכרת שמו של האל ומשים את חסד האלוהים לפניו, לפני כל דבר אחר. היקיצה וההתעוררות משינה הוא מוטיב חוזר בשירת ימה"ב ובשירת ריה"ל בכלל זה (כמו בשיר "ישנה בחיק ילדות") משמעותה של התעוררות ויקיצה משינה היא בזניחת החושך והגלות. חזרה לאמונה באל ובגאולה, מבחינה לאומית, והתעוררות לעבודת הבורא; למילוי המצוות ולימוד מבחינה אישית. מבנה השיר באקרוסטיכון, ע"י חתימת שמו של המשורר בראשית כל בית (טור) אות אחת משמו – י ה ו ד ה.

בית (טור) 1: יעירוני בשמך רעיוני / וישימו חסדיך לפני –

- בבית הזה נמצא אחד המבנים הקישוטיים המאפיינים את שירת ספרד – תפארת הפתיחה; א. ביטוי לרעיון ולנושא המרכזי של השיר – האל בשמו ובחסדו מעניק למאמין את היכולת "להתעורר" משינה המטרה לדבוק בו ובמצוותיו.
- ב. חריזה פנימית בין הדלת והסוגר – רעיוני / לפני.
- ג. קישוט נאה לפאר את הפתיחה – צימוד בשיכול האותיות יוד ועין: יעירוני / רעיוני
- יעירוני - במשמעות וכוונה: אני אעיר עצמי לעבודת הבורא. ובמשמעות רחבה יותר: יעירוני משנת הסבלות (טיפשות). יעירוני "רעיוני" - מחשבותיי, הרהורי. בשמך - באמצעות הזכרת שמך.

בית (טור) 2: הבינוני דבר נפש יצרתה / קשורה בי – והיא נפלאת בעיני!

הבינוני – הסבירו לי, בארו לי, עוררו אותי להבין. שיבוץ מתהילים קי"ט, 73: "ידיך עשויני, ויכוניני; הביניני, ואכלמדה בוצותיך". וכן: תהילים קי"ט, 27: "דרך-פקודיך הביניני; ואשינוה, נפלאותיך". דבר נפש – עניין הנשמה המאמינה. והנפש קשורה בגופי והיא נפלאת בעיני - אף שהנפש קשורה בי, היא מעל כוח שכלי להבין, "לראות בעיני", בלתי מובנת לי. נפלאת - הפלא שבצירוף הנשמה האלוהית והגוף השפל. שוב שיבוץ מתהילים קי"ח, 23: "באת יהוה, היתה זאת; היא נפלאת בעינינו".

בית (טור) 3: וְלִבִּי רָאָךְ וַיֶּאֱמַן בְּךָ / פָּאֵלוּ מַעֲמַד הָיָה בְּסִינִי.

"וְלִבִּי רָאָךְ" – הלב הוא סמל לראייה פנימית ולא פיזית וחושנית. הלב הרואה יוצר באדם המאמין בתורת האל, כאילו והיה הוא עצמו במעמד הר סיני וקבל את התורה יחד עם כלל בני ישראל באותו מעמד. זהו עיקרו של השיר ונושאו. במדרשים נאמר (שמות רבה כ"ח): שמה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני, וכן בהמשך "כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום... ואת אשר איננו פה עמנו היום... אלו הנשמות העתידות להבראות, שאין בהן ממש, שלא נאמרה בהן *עמידה* (מעמד הר סיני) ואף על פי שלא היו באותה שעה במעמד הר סיני, כל אחד ואחד, אלו שהיו ואלו שעתידיים להיות, קיבל את שלו. ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתם, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור, כל אחד ואחד קיבל את שלו מסיני".

הדובר מחזק את אמונתו באל ובתורתו ע"י תיאור של תמונה ציורית, כאילו והיה במעמד הר סיני יחד עם כל עם ישראל באותה תקופה. זהו גם הקשר לסוג השיר – רשות לתפילת נשמת בתפילת השחרית של חג השבועות.

בית (טור) 4: דְּרִשְׁתִּיךְ בְּחַזְיוֹנִי – וְעָבַר / כְּבוֹדְךָ בִּי וְיָרַד בְּעֲנָנִי.

הדובר "דורש" את אלוהיו, רוצה אותו גם בחזיונותיו, כאילו והוא עצמו, כמו משה, שה' עבר על פניו וקאה בשם ה'. שיבוץ מספר שמות ל"ד, 5: "וַיֵּרַד יְהוָה בְּעָנָן, וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁבַע; וַיִּקְרָא בְּשֵׁם, יְהוָה. וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל-פְּנֵי, וַיִּקְרָא, יְהוָה יְהוָה" וְיָרַד בְּעֲנָנִי – המשורר משנה כאן את הניסוח מהכתוב. שם נאמר " וַיֵּרַד יְהוָה בְּעָנָן" ובשיר: כבוד ה' ירד בענן של הדובר. מעין חדירה של האל אל תוך נשמת האדם שהיא כענן. "עֲנָנִי" - נשמת אדם היא כענן.

בית (טור) 5: הִקְיִמוּנִי שְׁעָפִי מִיְצוּעֵי / לְבָרְךָ שֵׁם כְּבוֹדְךָ, ה'.

הִקְיִמוּנִי – עוררו אותי. מִיְצוּעֵי - ממיטתי.

בבית האחרון נראה את תפארת הסיום החותמת את השיר, כמו תפילה והיא נקראת גם "חתימה מעין פתיחה". בתפארת הסיום נמצא קישוט נוסף והוא שיבוץ מספר איוב.

שְׁעָפִי - מחשבותיי, איוב ד' 13: "בְּשֵׁעָפִים, מוֹזְזִינֹת לְיָלֵה; בְּנֶפֶל תִּרְדָּמָה, עַל-אֲנָשִׁים"

הדובר מדמה את ההתעוררות שלו מעצם המחשבות על האל ומפחדו. וכל זאת כדי לברך את שם כבודו.

כל השיר הוא בעצם שיר הודיה לאל, ולברך אותו כדי לחזק את האמונה בו ובתורתו. בדרך התפילה לכבוד החג של מתן תורה – הוא חג השבועות.

הפיוטים בימי הביניים נכתבו כדי להשתלב בתפילה. וחשיבותם הוא במיקומם בתפילה, כדי להבינם הבנה מלאה. לרוב השם מציין את מקום הפיוט בתפילה. השם 'רשות' מציין פיוט פתיחה, פיוט הבא לפני תפילה, כמי שנוטל רשות להתפלל. יש פיוטי רשות לתפילות מסוימות ולימים מסוימים, ויש פיוטי רשות כלליים, העשויים לבוא כפתיחה לכל תפילה.

על ה"רשות" ראה במושגים לשירת ימה"ב בספר.